

Sociálna ekonomika versus organizácie tretieho sektora.¹

Social economy versus third sector organization.

Kornélia BELIČKOVÁ

Abstrakt:

Už Ján Amos Komenský sa zaoberal problematikou dobrovoľníctva, na ktorom hlavne v minulosti bola založená pomoc chudobným, starým, biednym, opusteným alebo sirotám. Adam Smith – vytýčil hranice dobročinnosti, ktorá má byť oddelená od ekonomickej sféry – „Nikdy ešte, pokiaľ viem, neudělali mnoho dobrého lidé, kteří předstírali, že provozují nějakou činnost pro dobro společnosti“. Pierre Ceresol – osobnosť stojaca pri zrode Service Civil International (SCI), stál v roku 1920 pri zrode prvého rekonštrukčného pracovného tábora za účasti nemeckých dobrovoľníkov. Počas nasledujúcich rokov sa vo Švajčiarsku a aj v susedných krajinách organizovali podobné workcamps – na pomoc ľuďom po prírodných katastrofách, kde sa zúčastnilo množstvo medzinárodných dobrovoľníkov. Spojenie tretí sektor – tiers secteur po prvýkrát použil Jacques Delors v 70. rokoch 20. storočia.

Kľúčové slová: verejný sektor, mimovládny sektor, dobrovoľnícky sektor, sociálna ekonomika

Abstract:

Ján Amos Komenský has already dealt with the issue of volunteering, on which aid to the poor, the old, the poor, the abandoned or the orphans was based, especially in the past. Adam Smith - setting the boundaries of charity to be separated from the economic sphere - "Never, as far as I know, has done much good to people who have pretended to do something for the good of society." Pierre Ceresol - the personality at the birth of Service Civil International (SCI), stood at the birth of the first reconstruction labor camp in 1920 with the participation of German volunteers. In the following years, similar workcamps were organized in Switzerland as well as in neighboring countries - to help people after natural disasters, where a number of

¹ Príspevok vznikol

- ako dielčí výstup projektu VEGA (1/0851/21) „Sociálna ekonomika ako moderný nástroj budovania inkluzívnej spoločnosti v kontexte globálnych zmien a výziev Agendy OSN 2030 pre udržateľný rozvoj“.

- s podporou Občianskeho združenia Protector populi, o. z. IČO 54072468, VVS/1-900/90-62239

international volunteers took part. The connection of the third sector - tiers secteur was first used by Jacques Delors in the 1970s.

Keywords: public sector, non-profit sector, voluntary sector, social economy

JEL Classification: B 19, H 00, Z 00, Z 13,

Úvod

Je nesporné, že len jasná filozofia vzťahov: štátny (vládny, verejný) sektor – súkromný (podnikateľský, trhový) sektor – tretí (mimovládny, dobrovoľnícky) sektor načrtáva nové rozhranie medzi týmito sektormi a začína objavovať, že pracujúci v treťom sektore a nimi poskytované služby predstavujú významnú politickú, hospodársku i spoločenskú silu, lebo prínos tretieho sektora je nemerateľný v hodnotách priameho ekonomického dopadu, pričom jeho činnosť, pôsobenie, to znamená jeho existencia je mnohosľubná, ale bez podpory súkromného sektora a štátneho sektora do budúcnosti nemožná. Samotná myšlienka založiť v našej krajine ako i v krajinách strednej a východnej Európy organizáciu nezávislú od štátu ešte pred viac ako tridsiatimi rokmi bola nepredstaviteľná. Dnes existuje niekoľko desaťtisíc mimovládnych, dobrovoľníckych organizácií.

Tretí sektor

V súčasnosti pod pojmom tretí sektor chápeme sektor, ktorý pôsobí v národnom hospodárstve popri štátnom a súkromnom sektore. Pre tento sektor tretí existujú mnohé pomenovania, napríklad: tretí sektor, neziskový sektor, dobrovoľnícky sektor, nezávislý sektor, mimovládne organizácie, charitatívne organizácie, filantropické organizácie, svojpomocné organizácie, sektor oslobodený od daní, súkromný neziskový sektor – (tento pojem sa používa hlavne v USA).

Tretí sektor vytvárajú organizácie, ktoré majú formu dobrovoľného združovania občanov zdieľajúcich spoločné hodnoty. Vychádzajúc z termínov (pojmov), ktorými sme ozrejmili tretí sektor, vyslovujeme aj jeho jednoduchú definíciu: „Tretí sektor je sektor nezávisle pôsobiaci v priestore medzi štátom /vládou/ a trhom /podnikateľmi/, ktorý slúži verejným cieľom, má dobrovoľnícky, verejnoprospešný charakter a jeho pôsobenie nie je viazané na rozhodnutie štátneho orgánu.“

Organizácie tretieho sektora dnes pôsobia v rozličných oblastiach, najčastejšie však v oblasti

sociálnych služieb, ochrany životného prostredia, športu, zdravotnej starostlivosti, regionálnej politiky, vzdelávania, poradenstva, kultúry a pod. Jeho význam nie je hodnotený výhradne na základe kvantitatívnych ukazovateľov, ale aj na základe pridanej hodnoty vytvorenej organizáciami tretieho sektora v porovnaní so súkromným a verejným sektorom v podmienkach uvedomenia si sociálnych potrieb, sociálnej integrácie, regionálneho rozvoja, zlepšovania podmienok demokracie a udržateľného rozvoja. Napríklad v USA zbierka kompromisov medzi realitou ekonomických potrieb a tlakom politických tradícií a ideológie, možno konštatovať, že v Spojených štátoch každý typ neziskovej organizácie je uznávaný a podporovaný a tým háji výskyt pojmu sektor. Naproti tomu v Európe, kde existuje univerzálny systém sociálneho zabezpečenia nielen prostredníctvom verejného systému poistenia, môže byť zákonné vymedzenie sektora pri zvážení a posúdení užitočnosti a príležitostí jeho samotného, získané iba zo systému verejných politík, čo znamená, že v rámci systému je prítomný aj štát ako nezávislý aktér. Táto úloha štátu je spôsobená na jednej strane nižšou pozornosťou venovanou obmedzeniu distribúcie zisku, kvôli prísnejšej verejnej kontrole a viac podobnej správe vecí verejných (demokratický princíp) a na druhej strane rozvojom rozličných právnych a organizačných foriem. Tento sektor sa v každej krajine vyznačuje určitými špecifikami v závislosti od historického vývoja v tej, ktorej krajine, od legislatívneho vymedzenia organizácií patriacich do tohto sektora ekonomiky, od možností a spôsobov financovania ako aj v závislosti od toho, či je týmto organizáciám umožnené vykonávať podnikateľskú činnosť. Rozvoj tretieho sektora takto priamo závisí od zdrojov a foriem jeho financovania. Prevažná časť aktivít neziskových mimovládnych organizácií si vyžaduje okrem dobrovoľníckej práce aj materiálne a finančné zabezpečenie. Finančné problémy príznačné pre organizácie tretieho sektora, vznikajú práve v dôsledku základnej charakteristiky činností týchto subjektov, ktorou je neziskovosť. (Trvalý) rozvoj tretieho sektora (nielen) na Slovensku neustále naráža na finančné problémy. Organizácie tretieho sektora získavajú finančné prostriedky z viacerých zdrojov a to napríklad z verejných rozpočtov formou dotácií a príspevkov, zo súkromného sektora, zo zahraničných zdrojov; finančné prostriedky z vlastnej činnosti (individuálne dary) a finančné prostriedky od domácich a zahraničných nadácií. Rozsah, význam a rozvoj tretieho sektora je ovplyvnený rôznymi faktormi stav domácej ekonomiky, verejných politík, zmien v populáciách, v preferenciách a veľkého množstva ďalších faktorov. Niektoré faktory rozvoja, ako napríklad dobrovoľnícka práca, sú jedinečné len pre tento sektor. Výrazná ekonomická štruktúra odvetvia je spojená s mobilizáciou dobrovoľníckeho úsilia, množstvom a intenzitou práce. Od konca 70. rokov 20. storočia sa záujem o mimovládne organizácie neustále zvyšuje. Je to z dôvodu jeho schopnosti poskytovať nové, inovatívne sociálne služby a tiež pre jeho

potenciál vytvárať nové pracovné miesta, predovšetkým vo vzťahu k dlhodobej nezamestnanosti a ku kapacitám, podporovať sociálnu kohéziu a koherenciu. V priebehu rokov sa organizácie patriace do tejto sféry dostali do povedomia obyvateľstva. Názory obyvateľstva, ako aj odborníkov na tretí sektor sa však líšia. Na jednej strane ho časť obyvateľstva vníma ako časť národného hospodárstva, v ktorom neefektívne miznú finančné prostriedky, druhá skupinanaopak aktivity tretieho sektora podporuje.

Sociálna ekonomika

V súvislosti so sociálnou ekonomikou Európska komisia hovorí o tzv. „treťom systéme.“ Pojem sociálna ekonomika zahŕňa veľké množstvo subjektov – asociácie, nadácie, svojpomocné družstvá a podporné spolky. Napríklad analytička sociálnych politík v rámci programu OECD-LEED Antonella Noyaová tvrdí, že „zisk nie je cieľom“ týchto subjektov. I napriek tomu to však neznamená, že nemôžu vytvárať zisk, ktorý im zabezpečí finančnú stabilitu a trvácnosť ich štruktúr. Napríklad generálny riaditeľ európskej siete združujúcej podporné spolky a poisťovacie družstvá Thierry Jeantet tvrdí, že sociálna ekonomika tu v istej podobe existovala vždy. Či už ide o charitu - pomocné organizácie anglického typu, alebo samostatné riadené nemecké cieľové organizácie (Netz), brazílske komunity či francúzske Scop, je sociálna ekonomika riadená demokratickými princípmi. Tieto pravidlá zahŕňajú osobný rast, slobodné členstvo, spravodlivé prerozdelenie bohatstva, nezávislosť od štátov, kolektívne hodnoty solidarity a férovú správu. V súvislosti s tvorbou zisku však považujeme za potrebné pripomenúť riziko morálneho hazardu a možného odklonu činnosti od pôvodného zámeru.

V legislatíve Slovenskej republiky je podnikanie definované ako sústavná činnosť vykonávaná vo vlastnom mene za účelom dosiahnutia zisku. Vynára sa otázka, kedy je už podnik sociálnym podnikom, a kedy ešte nie. Existuje viacero možností. Bud' môžeme sledovať akým spôsobom je rozdeľovaný zisk podniku, alebo môžeme sledovať počet handicapovaných zamestnancov alebo ďalšie kritériá, či ich kombinácie. Rovnako sa môžeme zamýšľať nad právnou formou či stanovami.

Problematika sociálnej ekonomiky a sociálneho podnikania je v súčasnosti upravená samostatným zákonom. Hlavným cieľom tohto zákona je legislatívne upraviť sektor sociálnej ekonomiky a vytvoriť vhodné podmienky na to, aby sa sociálna ekonomika rozvíjala a bola prínosom nielen pre zvyšovanie zamestnanosti, ale tiež upraviť systém podpory, ktorý bude spoločensky prijateľný a bude plne dodržiavať pravidlá štátnej pomoci. Zákon o sociálnej ekonomike s novelizáciou Obchodného zákonníka priamo zmenil definíciu podnikania.

Rozšíril ho o rozmer spoločenskej prospešnosti spôsobom, kedy sa podnikanie stáva okrem

prostriedku tvorby zisku i nástrojom k dosahovaniu pozitívneho sociálneho vplyvu. Znenie § 2, ods. 1 Obchodného zákonníka je s účinnosťou od 1.5.2018 nasledovné: „Podnikáním sa rozumie sústavná činnosť vykonávaná samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku alebo na účel dosiahnutia merateľného pozitívneho sociálneho vplyvu, ak ide o hospodársku činnosť registrovaného sociálneho podniku podľa osobitného predpisu.“ Obchodný zákonník tak po novom, prijíma do radov podnikateľov aj takých aktérov, ktorí svojím podnikáním sledujú iné ciele ako sú ciele tvorby zisku a rozširuje reguláciu podnikania o tie činnosti podnikateľa, ktorými sleduje primárne napĺňanie verejného alebo komunitného záujmu (ak ide o hospodársku činnosť registrovaného sociálneho podniku). Dostávame sa tým k unikátnemu rozšíreniu možností podnikania, kedy Obchodný zákonník Slovenskej republiky otvára dvere k uplatneniu konceptu vo svete známom pod pojmom sociálne podnikanie.

Sociálna ekonomika podľa zákona NR SR č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov z 13. marca 2018 v znení zákona NR SR č. 374/2019 Z. z. zo 16. októbra 2019, ktorým sa mení a dopĺňa zákon NR SR č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony – je súhrn produktívnych, distribučných alebo spotrebiteľských aktivít vykonávaných prostredníctvom hospodárskej činnosti alebo prostredníctvom nehospodárskej činnosti nezávisle od štátnych orgánov, ktorých hlavným cieľom je dosahovanie pozitívneho sociálneho vplyvu.

Pozitívnym sociálnym vplyvom sa na účely tohto zákona rozumie napĺňanie verejného alebo komunitného záujmu, a to spôsobom poskytovania spoločensky prospešnej služby. Aktivita sociálnej ekonomiky, ktorej hlavným cieľom je dosahovanie pozitívneho sociálneho vplyvu, tak v kontexte zákona vždy spadá do jednej z uvedených oblastí spoločenského (alebo ekonomického) života, pričom musí primárne slúžiť k benefitu spoločnosti ako celku alebo neobmedzeného okruhu fyzických osôb – tzv. verejnoprospešná aktivita – alebo k benefitu vybranej skupiny osôb, ktorú je možné ohraničiť a identifikovať podľa územného, členského, záujmového alebo iného objektívneho kritéria – tzv. komunitnoprošpešná aktivita (slovenská legislatíva bližšie nedefinuje pojem všeobecne prospešnej alebo spoločensky prospešnej služby). Sociálnu ekonomiku predstavujú aktivity - „je súhrn aktivít“, nie množina subjektov. Tieto aktivity, ktoré patria do sociálnej ekonomiky, môže vykonávať akýkoľvek subjekt bez ohľadu na svoju právnu formu, na účel či primárne ciele svojej činnosti. Môže ísť napríklad aj o neziskové organizácie vrátane príspevkových a rozpočtových organizácií (pri zachovaní kritéria nezávislosti od štátnych orgánov), rovnako ako aj o obchodné spoločnosti, o obce, o

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivat 2021, ISSN 1336-5711, 2/2021

VÚC, o samostatne zárobkovo činné osoby a iné. Aktivita, ktorou subjekt primárne sleduje dosahovanie pozitívneho sociálneho vplyvu, môže mať charakter hospodárskej alebo charakter nehospodárskej činnosti.

Záver

Je potrebné veľmi pozitívne prijať skutočnosť, že v podmienkach SR existuje zákon o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch, ktorý dopĺňa miesto v priestore rozhrania neziskového sektora na poli politickom a na poli sociálnom – to znamená lepšie a detailnejšie objasňuje pôsobnosť organizácií, ktoré presahovali hranice jednotlivých skeotrov, či prvého, či druhého, či tretieho – mimovládneho.

Je prakticky nemožné uspokojiť všetkých ľudí.

Ľudia ovládaní egoizmom by mohli prijímať také rozhodnutia, ktoré by len im prinášali nejaký prospech – peniaze, prestíž a ďalšie, z ich hľadiska hodnotné pôžitky. Ak sú ich rozhodnutia prospešné im, organizácii a spoločnosti, je to v poriadku. Altruistický jedinec má snahu voliť také druhy rozhodnutí, také alternatívy, ktoré prinášajú najväčší prospech iným. To znamená, pokiaľ v spoločnosti existujú na jednej strane skupiny ľudí, ktorí v záujme rovných príležitostí potrebujú pomoc, alebo sa ocitnú v krízových situáciách a na druhej strane sú ľudia, ktorí sú ochotní im nezištne túto pomoc poskytnúť, potom je opodstatnená aj existencia dobrovoľníctva ako denoménu organozácií tretieho sektora a organizácií sociálnej ekonomiky. Pričom úlohou dobrovoľníckej činnosti nie je funkcie orgánov verejnej ani trhovej sféry nahradzovať, ale ich vhodne dopĺňovať.

V súlade globálnou ekonomikou a v súlade s európskym trednom posledných troch dekád sa SR zaradila prístupom k tretiemu sektoru a k sociálnej ekonomike a k sociálnym podnikom (zatiaľ 16 krajín EÚ má zákony pre sociálnu ekonomiku) o krok vpred k inováciám, k participácii – ku kohéznej = k súdržnej a ku koherentnej = k celistvej Európe.

Použitá literatúra:

SMITH, A.: (2001) Pojednání o podstatě a původu bohatství národů. VYDAVATELSTVO Liberální institut, 2001. ISBN 8086389154

Zákon NR SR č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnom podnikaní, (dôvodová správa) Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/praca-zamestnanost/soc-ekonomika/vyklad-zakona-112-2018-vybranymi-metodickymi-usmerneniami.pdf>

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivat 2021, ISSN 1336-5711, 2/2021

BELIČKOVÁ, K.: (2017) Dopadové hodnotenie. Dostupné na:
<https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/f8275c64-4bbf-468b-9001-af47b5370c1e/Dopadov%C3%A9%20hodnotenie.pdf>

Kontaktné údaje:

doc. Ing. Kornélia Beličková, PhD.
Katedra financií
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: kornelia.belickova@euba.sk